

ОСВРТИ И ПРИКАЗИ

Иво Прањковић, *Координација у хрватском књижевном језику*, Знанствена библиотека Хрватског филолошког друштва 13, Загреб, 1984.

Наслов једне књиге углавном сугерише њене основне садржаје. Прањковићевој књизи наслов је само оквир будући да он двоструко »изневјерава«: он, с једне стране, не подразумемијева све њене садржаје, а, с друге, пода њ нису подведени сви садржаји које он, наслов, пресупонира. Дакле, он је и преширок и преузак, па можда стога између могућих вјероватно најпримјеренији. Преузак је у првом реду с обзиром на теоријску проблематику којом се Прањковић у овој књизи бави, а коју традиционално овај наслов не би подразумемијевао, као што је не би сугерисао ни било који други наслов који би указивао на теоријске и емпиријске садржаје при партикуларном приступу сложеној реченици (уосталом и реченици уопште). Преузак је, с друге стране, с обзиром на број структурних типова координираних реченица чија се дескрипција у овој књизи даје. Прањковић, наиме, даје само опис координираних реченица с везником и дотичући се проблематике осталих типова координираних реченица само онолико колико је то неопходно за бољу анализу наведених. Тако, условно узето, теоријско проширење компензира дескриптивно сужење садржаја пресупонираних насловом. Управо та два дијела — теоријски и дескриптивни — готово да поларизују структуру Прањковићеве књиге.

Теоријски натполовински дио Прањковићеве студије започиње разматрањем припадности реченице и/ли говору и/ли језику, па преко анализе односа координације и субординације и кратког осврта на могућности класификације координираних реченица у нашем језику, завршава критичком анализом одређења координације у неким (за ово питање најзначајнијим) јужнословенским граматицама. Питања којима се Прањковић у овом дијелу студије бави темељна су теоријска питања која у савременој синтаксичкој теорији не само да нису јединствено ријешена него су многа од њих ријетко и разрјешавана (нпр. питање припадности реченице говору или језику). А та нуђена рјешења, нпр. Бенвенистово и Звегинчевљево о реченици као јединици говора и/ли језика, Прањковићу ће послужити само као полазиште у веома успјешно вођеној теоријској анализи. Прањковић је у излагању веома концизан и (најчешће) експлицитан у ставовима, а начин се његова излагања и аргументације готово

доима као дедуктивно хипотетичко или хипотетичко-категоричко закључивање, при чему су полазне премисе »претходна (са)знања« а средишње њихове недоречености и отворена питања која Прањковић из тих знања извлачи — тако да онда Прањковићево тумачење готово слиједи као нужна конклузија. У тим уводним (посебно у прва два) поглављима — без обзира на научну заснованост и готово логичку нужност проистицања закључака из добро постављених и у анализи разрађених критерија — Прањковић је у донјашењу закључака обазрив, а неријетко не увијек и потпуно експлицитан, ваљда, свјестан и могућности другачијих рјешења примјеном другачијих модела у истраживању.

Крећући тако издалека — од статуса реченице у говору и језику, па преко статуса координације и субординације у синтакси — и одлично вођеном анализом долазећи до релевантних и, посебно за сербокроатистику, највећим дијелом нових (са)знања, Прањковић ће нас трећим поглављем подсјетити на наслов студије па ће то поглавље, заједно с наредним — о критеријима који су у неким јужнословенским граматикама навођени за издвајање координираних реченица, бити прелаз од теорије ка дескрипцији. Заправо, та су два поглавља неопходна теоријско-дескриптивна спона између претходна два чисто теоријска и наредна три чисто дескриптивна. Говорећи о врстама координираних реченица, Прањковић ће конклузивним и ексклузивним реченицама (које готово све наше граматике наводе као посебне врсте координираних реченица) сасвим аргументовано и, мислим, потпуно оправдано одрећи статус посебних врста координираних реченица, а конклузивним чак и статус подврсте унутар копулативних.

Колико је год у теоријском дијелу студије готово сваки Прањковићев став и закључак утемељен на јакој аргументацији и изведен по правилу уз неопходну дозу опрезности, а при том су неријетко навођена и отворена питања која тек траже одговор — тих је одлика ипак мање у другом, дескриптивном дијелу студије, који, рекли смо већ, не захвата све координиране реченице, него само оне с везником *и*. У овом дијелу Прањковић анализира везничке и невезничке функције везника *и*, структурне особине реченица повезаних овим везником и смисаоне (међу)односе координираних реченица у »независносложеној« с овим везником. Иако добро оцртава мјесто везника *и* у систему копулативних везника, ипак код Прањковића остаје отворено питање статуса координираних везника уопште, па сљедствено томе и копулативних везника. Том питању Прањковић не поклања посебно поглавље (нити се задржава на томе унутар неког од поглавља), мада мислим да је то било неопходно, јер ће у дескриптивној анализи поједини Прањковићеви експлицитни ставови бити и нејасни и каткад чак дисонантни. Тако ће нпр. Прањковић на неколико мјеста поновити да се »не може говорити о супротном *и* или о копулативном *а*«. Тај и такви ставови обично не слиједи након јасних и очекиваних анализа и критерија,

него се јављају изненадно као ауторово убјеђење за које он није пронашао праве аргументе. Наиме, из наведеног би Прањковићевог закључка слиједило да су сви координирани везници једнозначни и једнофункционални, дакле неовисни о суодносу садржаја реченица у »независносложеној«, и увијек не само показатељи него и верификатори њеног структурног (и/ли семантичког) типа. У теоријској синтакси још увијек није постигнуто јединствено рјешење о томе да ли ови везници имају сами по себи значење или пак значење добијају од садржаја реченица које чине сложену (и не само од тих садржаја). Већи број присталица има схватање по коме су ови везници полифункционални везници граматичког типа, тј. могу имати различита значења у различитим контекстима. Тако се и везници *и* и *а* могу сматрати полисемантичним и потенцијално полифункционалним, па не видим разлога због чега они као семантички неодређени сами по себи не могу бити и копулативни и адверзативни (дакле, синонимични) са различитим стилистичким набојима који, набоји, не укидају, него насупрот потврђују њихову полифункционалност. Нпр. у реченици *Ноћ је тамна а тиха* везник *а* употријебљен је као граматички еквивалент логичке конјункције. Везник *а* употријебљен је намјесто везника *и* зато што он, за разлику од везника *и* који би ту имао само улогу верификатора координативне везе, осим те има и улогу интензификатора ријечи (или реченице) коју уводи преводећи тако објективну копулативност у субјективну адверзативност, па је *а* много стилогенији од *и* (*а* стилогеност није аргумент њихове несинонимичности, како то наводи Прањковић, него управо обрнуто). Као могући синоними, ти се везници не могу употријебити у истој реченици са истом функцијом, него само онда кад један од њих има везничку а други интензификаторску улогу. Стилистичка маркираност тих везника најјача је управо у оним примјерима кад се обје те функције »сусретну« у једном од њих, као што је то случај у напријед наведеном примјеру.

И поред тих отворених питања на која Прањковић покатак даје »интуитивне« одговоре (одговоре по убјеђењу) рјешења која он нуди у дескриптивном дијелу студије такође заслужују дужну пажњу. Она су свакако досад најбоља понуђена рјешења за координиране реченице с везником *и* у сербокroatистици. Нека од њих свакако би се могла још допунити и јасније презентирати. Тако се нпр. у случајевима гдје није наведен лексички конектор као верификатор семантичког типа координиране реченице не виде јасни критерији за припадност реченице некој од семантичких врста које Прањковић наводи унутар копулативних реченица с везником *и*. За неке од тих врста и за њихово издвајање могла би као јасан критериј послужити логичка таблица »истинитости« (нпр. за реченице с узрочно-последичном везом садржаја, међу којима би се даље могли издвојити на основу семантичког суодноса и модалности садржаја као подтипови условно-последични, концесивно-последични, који се

такође могу изразити реченицама повезаним везником и) јер она, »табела истинитости«, јасно раздваја конјункцију од импликације.

Да закључим. На основу свега што је речено, а и на основу тога што се у овој књизи афирмише приступ координацији на нивоу дискурса, Прањковићева књига и у теоријском (посебно) и у дескриптивном дијелу представља новост у сербокроатистици. Тако ова по броју страна (83) права књижица по свему ономе што доноси превазилази увелико свој обим, јер открива нове путеве у анализи српскохрватских »независносложених« реченица. Овом књигом на најбољи се начин југословенској лингвистичкој, а посебно синтаксичкој, јавности представио млади загребачки лингвиста-синтаксичар — Иво Прањковић.

Милош Ковачевић

Крунослав Прањкић, *Језик и књижевно дјело. Огледи за лингвостилистичку анализу књижевних текстова*. (Треће, проширено издање), Београд, 1985.

Већ и сама чињеница да је књига Крунослава Прањкића »*Језик и књижевно дјело*« доживјела, ево, и треће издање, што у лингвистичкој литератури није чест случај, довољно говори о њеној »употребној вриједности«.¹

Окосницу књиге чине лингвостилистичке анализе књижевних дјела појединих југословенских писаца 20. вијека, прије свега А. Г. Матеша и М. Крлеже.² Своје теоријске поставке Прањкић темељи на егзактној анализи стилотворних језичких јединица, избјегавајући тако субјективне и произвољне оцјене, и очито је да нема претензије да спроведеном анализом досегне и естетско вредновање цјелине анализираних предлошка.

Будући да је заинтересована стручна и научна публика већ имала прилику да се упозна са садржајима прва два издања,³ у овоме ћемо осврту пажњу усмјерити углавном на поглавље »*Стилистике*« (189—224. стр.), којим је — у односу на претходна два — ово издање књиге и проширено.

Након уводних напомена о стилу и стилистици уопште, аутор теоријски и практично разматра проблеме лингвостилистике и ње-

¹ Књига се појавила крајем 1985. године у библиотеци »*Језик и књижевност*« младог београдског издавача ИГРО Нова просвета.

² Значајан допринос проучавању језика и стила наших савремених аутора, као и лингвостилистички уопште, представљају и књиге проф. Душана Јовића »*Лингвостилистичке анализе*« (Библиотека Друштва за српскохрватски језик и књижевност СРС, Београд, 1975) и »*Језички систем и поетска граматика*« (БИГЗ — Јединство, Београд — Приштина, 1985).

³ *Школска књига*, Загреб, 1968. и 1973. године.